

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Миглена Николчина, Катедра по теория на литературата към
ФСФ на СУ „Св. Кл. Охридски“

за дисертационния труд

АСПЕКТИ НА ФИЛОСОФИЯТА НА КИРКЕГОР В СЪВРЕМЕННАТА ДАТСКА ПРОЗА

от Андерс Егон Мьолер

за присъждане на научната и образователна степен “доктор” по
професионално направление 2.1 Филология Литература на народите на
Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия /Западноевропейска литература/

Дисертационният труд на Андерс Егон Мьолер „Аспекти на философията на Киркегор в съвременната датска проза” събира – по собствените му думи – литературата, философията и теологията в подробен и внимателен анализ на трима датски романисти и три техни романа: Мартин А. Хансен - „Лъжецът“, Йесен – „Първото, за което се сещам“ и Ларс Хусум – „Моето приятелство с Иисус Христос“. Анализът е осъществен през призмата на християнския екзистенциализъм на Киркегор и по-конкретно през киркегоровото разбиране за прошката. Този интердисциплинарен подход, който включва в по-малка степен и други перспективи, има също така и компаративистки аспект - не като сравняване на конкретни творби и литератури, а като винаги будно съотнасяне на датския контекст на

анализираната проблематика с наличното и липсващото в неговата българска рецепция. Най-сетне Андерс Мьолер не просто изследва продуктивността на киркегоровата философия в прочита на конкретни литературни произведения; за него от съществено значение е през този прочит – и тук трябва да се подчертае, че разглежданите романи са от втората половина на 20 и началото на 21 век - да търси какво от християнските аспекти на мисълта на Киркегор продължава да е живо, съзнавано или не, в съвременната светска датска култура. Така дисертационният труд се вписва в един наблюдаван през последните десетилетия обрат. Ако по-ранната интернационална рецепция на Киркегор, неговото вписване в европейския екзистенциализъм е често пъти по посока на едно „очистване“ на мисълта му от религиозните ѝ измерения, днес преобладаващата тенденция е, напротив, да се търсят скритите или не толкова скрити християнски наслоявания в иначе светската европейска култура, тенденция, която отново изважда на дневен ред християнството на Киркегор. Всъщност според Мьолер датската рецепция на Киркегор има тази особеност: до Втората световна война той е част от теологическия дебат в Дания, а като екзистенциалист навлиза в датската литература едва след войната и то през арката на влиянието на светския френски екзистенциализъм. Тъкмо тази закъсняла със сто години светска литературна рецепция на Киркегор мотивира Мьолер в неговото търсене на християнските измерения на киркегоровия светоглед, които въпреки всичко продължават да работят в днешната датска култура.

Дисертационният труд е много добре структуриран – композицията му сама по себе си демонстрира яснотата и подредеността в подхода на Мьолер, който във всеки момент знае какво и защо прави. Тази яснота и подреденост е особено впечатляваща поради съотнесеността ѝ към някои особено трудно

изразими, често пъти ирационални аспекти на човешкото съществуване, които опират о страданието, тревогата, любовта, вината, милостта и, разбира се, прошката. Трудът има три раздела, които вървят от „теория“ и „философия“ към конкретния литературен анализ. Първият раздел е общотеоретичен и методологически; вторият е посветен на философията на Киркегор, като в хода на представянето се прецизира теоретичната рамка; третият е поделен между анализа на тримата автори и техните романи. Първият раздел има два фокуса. Единият се занимава с концепциите за дискурсивен анализ през работите на Фьъркълф, Лакло и Муф и на основата на това се стреми да очертае модел, който да може да бъде приложен към разглежданите романи. Тази част е всъщност най-рискова: връзката на лингвиста Фьъркълф и на политолозите Лакло и Муф с Киркегор и с християнско-екзистенциалисткия прочит на литературните произведения може да изглежда изкуствена и случайна. Все пак рискът в крайна сметка проработва и допринася за яснотата, с която Мьолер артикулира в своя тематичен анализ проблемите, които са в центъра на вниманието му.

Вторият фокус в теоретичния раздел се отнася до прошката като етически проблем, който е представен през различаващи се съвременни виждания, като основно внимание е отделено на статията на Колнай „Прошката“. За мене тази част беше особено интересна, тъй като тя подготвя до голяма степен в логиката на контраста представянето на възгледите на Киркегор. Контрастът що се отнася до прошката е не просто концептуален, той е също така стилистичен и реторически, но и най-вече отнасящ се до полифонизма на Киркегор, който ненапрасно е бил сравняван с този на Достоевски. Мьолер посвещава на Киркегор втория голям раздел на дисертацията си, като се спира не само на схващанията му за прошката, но и на един по-цялостен и

многоаспектен портрет на философията му, която, както е известно, се разгръща през множество персони, имена и гледни точки. При все че Колнай говори за логически парадокс на прошката, парадоксът е следствие именно на усилието му да проследи една логика, докато наслагването на различни перспективи у Киркегор изявява далече по-сложната многоизмерност на проблема, неговите нюанси, дълбочини, неизразимост. Мьолер несъмнено е търсил този контраст, за да обоснове чрез него разликата между светския и религиозния (който той избира да нарече „църковен“) възглед за прошката. В прокарването на разлика той несъмнено успява; друг въпрос е – и това е моят въпрос в този случай – дали и двете страни, светската и религиозната, не се оказват редукционистки опростени: от едната страна имаме нерешими със средствата на секуларизма парадокси, от другата – Бог като преустановяване, като фигура на прекратяване на усилието - морално, емоционално, интелектуално и пр. – по справянето с тези парадокси. От Арендт до Дерида и Кръстева (наред с други) философията след Втората световна война разглежда прошката в политически, юридически, психоаналитични и пр. ракурси, които значително усложняват проблемите, свързани с нея, включително като проблеми и на една теодицея. Тази сложност е до голяма степен пренебрегната в модела, с който работи Мьолер.

Мьолер съзнава това и то благодарение на срещата на модела с конкретната противоречива материя на художествените произведения. Както той отбелязва в края на разширения автореферат, въпреки проблематичността си „моделът беше много полезен тъй като ясно илюстрира многобройните различни аспекти на прошката стига теорията да не се бърка с реалния живот. Той помогна и да обясня защо се натъкваме на привидно противоречащи си позиции сред разгледаните протагонисти.“ (с. 123) Иначе

казано, пренесен в анализа на литературните творби, този модел се оказва работещ инструмент за навлизане в техния достатъчно сложен свят на екзистенциална тревога, насилие, страдание, самота, тежки семейни отношения, жестокост, егоизъм, самозаблуди, самоубийства. Анализът на прошката у Мьолер включва чисто езиковите аспекти на произведенията – той от самото начало разглежда различните начини за изразяване на прошката на датски и съответно техните появи в текстовете, които изследва. Оказва се, че дори само на това равнище между тримата автори могат да бъдат набелязани показателни различия. Основната част от анализа се гради върху внимателно разглеждане на персонажите и техните взаимоотношения. Мьолер разчита както на отчасти припокриващото се противопоставяне на светската и църковната прошка, така и на класификацията на етапите по жизнения път, която заема от Киркегор. В хронологически обрнатия ред на представянето на авторите – последен е най-ранният роман „Лъжецът“ – се осъществява едно движение, което би могло да се опише и като приближаване към датския философ. Неговите идеи се оказват най-трудно приложими в най-близкия до нас по време роман; те са експлицитно присъстващи в най-ранния. За Мьолер това е свидетелство както за една липса в контекста на съвременния секуларизъм, така и за една нужда от завръщане към Киркегор. Обратната хронология е израз на тази негова позиция.

В заключение: дисертационният труд „Аспекти на философията на Киркегор в съвременната датска проза“ предлага една плодотворна среща на философските и етически възгледи на Киркегор с трима датски романисти. Изследването е ценно както само по себе си, така и като важен принос към рецепцията на Киркегор и датската литература в българския културен

контекст. Наред с конкретно разглежданите автори, Мьолер реконструира и общия литературен и социален фон на тяхното творчество, който е твърде слабо познат в България. Разширеният автореферат адекватно представя съдържанието на дисертационния труд. Съгласна съм с приносните моменти, посочени от докторанта, като сред качествата на дисертационния труд отново бих изтъкнала реторическата и концептуална яснота на изложението.

Убедено ще гласувам за присъждането на Андерс Егон Мьолер на научната и образователна степен “доктор” по професионално направление 2.1 Филология Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия /Западноевропейска литература/.

Рецензент:

12.05.2020

Проф. д-р Миглена Николчина